

Dovoľte mi nakoniec znovu zdôrazniť, v čom vidím hlavnú podmienku nášho úspechu v boji proti buržoáznemu nacionalizmu, vo výchove nášho ľudu v duchu proletárskeho internacionalizmu a socialistického vlastenectva. Vidím ju predovšetkým v spätosti našej teoretickej práce s praxou, s každodenným životom. Narušovanie jednoty teórie a praxe vedie filozofického pracovníka k tomu, že sa v teoretickej práci stáva dogmatikom, že nevie pracovať s nadšením, lebo nevidí zmysel svojej práce. Ak je takýto pracovník charakterný, cíti sa v spoločnosti zbytočným, znechuteným. Cíti sa takým preto, že nikto nesiahá po výsledkoch jeho práce. A ak je krátkozraký, dokáže sa ešte sťažovať na nepochopenie ľudu, na malý dopyt po vydaniach jeho prác atď. Ak sa považujeme za marxistických filozofov, nedivajme sa na našu filozofiu ako na prázdnu, samoúčelnú hru s pojmi, ale ako na nástroj prestavy sveta, nepovažujme sa za milovníkov múdrosti, ale za bojovníkov o lepší život, hoci je toto druhé aj menej pohodlné.

Pri potieraní buržoázneho nacionalizmu je odtrhnutosť od života, dogmatizmus v teoretickej práci nebezpečný najmä preto, že nám znemožňuje postrehnúť nové prejavy tejto buržoáznej ideológie, ktoré prináša život, a účinne proti týmto prejavom bojovať. Ak nebudeme späť so životom, s politickým a ideologickým bojom strany, nedokážeme správne vyzdvihnúť ani tie svetlé stránky vo vzájomných vzťahoch našich národov v minulosti, o ktorých už bola reč. Veď aj minulosť potrebujeme poznať pre prítomnosť, pre prítomný spoločenský zápas. Súdruh Révai vo svojej práci *Marx a maďarská revolúcia* píše: „K štúdiu veľkého zlomu v maďarskej revolúcii roku 1848 došlo teda pri diskusiách, ktoré sa rozvinuli okolo revolučného robotníckeho hnutia, okolo politickej línie strany. Otázok uhorských dejín sme sa dotkli nie ako pozorovatelia ex post, ale ako účastníci bojov prítomnosti. A myslíme, že len na tomto základe sa možno priblížiť k ideálu historickej objektivity. Len bojovník môže porozumieť bojovníkom.“ Myslím, že by sme na túto pravdu mali pamätať vždy pri hodnotení našej minulosti.

S. Novotný na zasadnutí ÚV KSČ v decembri minulého roku povedal: „Stranícke orgány a stranícki pracovníci by sa mali opierať o aktív vedeckých a výskumných pracovníkov, sledovať a poznať výsledky vedeckej práce, využívať tieto práce — ako aj vedeckých pracovníkov samých — v širšej miere v ideologickej práci strany.“ Isteže plnenie tejto smernice prospeje nielen ideologickej práci strany, ale najmä slovenskej filozofii. Privedie nás ešte bližšie k životu.

IVAN SVITÁK

O VÉDECKO-ATHEISTICKÉ PROPAGACI

Neznalosť theoretických základů činnosti strany dělnické třídy, nechápání marxismu-leninismu vede také v otázkách atheistické propagace k nesprávným závěrům. Komunisté, kteří si nedovedou správně vysvětlit, co je náboženství a jaké jsou cesty jeho překonání, upadají do různých chyb, úchylek v poměru k náboženství. Opovrhování teorií, úzké, prakticistické pojetí denní politické práce takových komunistů nutně vede ke zkreslování línie strany, k nedbání leninské cesty boje s náboženskými přežitky, k sociáldemokratismu. V současné době se setkáváme mezi našimi propagandisty s několika hlavními projevy sociálnědemokratického zkreslování politické línie strany v poměru k náboženským přežitkům.

Nejškodlivějším a nejrozšířenějším je názor, jako by boj s přežitky nebylo

třeba věst, protože prý s likvidací kapitalismu, sociálních kořenů odumrou u nás automaticky i příčiny existence náboženství. Boj s náboženstvím je podle této automatické teorie zastaralou a zbytečnou věcí, i když je veden s posic marxismu-leninismu. To je však hrubý omyl, je to kříšení praxe sociálnědemokratických stran II. internacionály, je to důkaz theoretické slabosti a nemožnosti hlasatelů těchto názorů. Společenské vědomí pracujících se nemění pouze přetvářením společenských vztahů, přechodem od kapitalistických výrobních poměrů k socialistickým. I když marxismus zdůrazňuje, že právě tento proces je základním a určujícím i pro masovou převýchovu lidí, přece to nijak neznamená, že je to jediná podmínka osvobození pracujících od přežitků. Kdyby takový vulgárně ekonomický názor byl pravdivý, pak bychom se museli setkávat v denní politické práci s tím, že lidé se automaticky, bez ideologického boje vzdávají i jiných pozůstatků kapitalistické minulosti, masarykismu, přežitků buržoasní morálky atd., ačkoliv běžná každodenní zkušenost nás poučuje o pravém opaku.

Škodlivost tohoto názoru je především v tom, že vede k ideologickému odzbrojení před otázkami náboženství, k zanedbávání a často úplnému ignorování úkolu boje na ideologické frontě. Víme však, že všude, kde komunisté neprosazují ideologii svoji, dělají místo názorům nemarxistickým a protivědeckým. Škodlivost této automatické teorie má své nepříznivé důsledky v tom, že stranický i jiný tisk vede boj s přežitky jen velmi chabě, že knižní nakladatelství si nevzala k srdci Leninovu výzvu, aby byla vydána významná díla velikých ateistů, nepostarala se o vydání základních brožur pro přednáškovou propagandu atd. Koná se jen nepatrný počet přednášek s tematikou, která vysvětluje škodlivost náboženství. Tak na příklad v II. čtvrtletí tohoto roku se konalo ve všech českých krajích jen 52 veřejných přednášek s takovou tematikou. Srovnajme si jen tento fakt s tím, že se za tohoto čtvrt roku ve stovkách náboženských organizací propagace náboženství provádí denně. Theorie automatického odumírání náboženství, opomíjení atheistické propagace je přímou službou náboženskému tmařství. Třeba otevřeně říci, že teorie automatismu zdomácněla u mnohých propagandistů a že právě tento oportunistický zmetek byl někdy vydáván za vzor marxistického poměru k náboženství. Skoncovat s oportunistickým překrucováním linie strany, plnit usnesení o ideologické práci z prosince 1953, to je jeden z vážných úkolů komunistů naší filosofické fronty.

Druhým rozšířeným nesprávným názorem poškozujícím zájem boje s přežitky je buržoasní ateismus, volnomyšlenkářství. Je to pravý protiklad teorie samočinného odumření náboženství, který vychází rovněž z nemarxistického východiska. Předpokládá, že je možno likvidovat vliv náboženství na masy pouhou přednáškovou propagandou a vede proto pseudorevoluční válku s „pánembohem“, nebesy a faráři. Volnomyšlenkářská propaganda chápe kritiku náboženství jako samoučelnou, nepodřizuje ji zájmům třídního boje. Rozpoutává kulturní boj a odvádí pozornost pracujících k podružným otázkám, aby je odvedla od jejich základních třídních zájmů. Rozlišuje pracující podle nepodstatných hledisek jejich poměru k náboženství a církvím, zatím co jediným důležitým dělítkem je poměr pracujících k revolučnímu dělnickému hnutí, k budování socialismu. Příkladem tu může posloužit kulturní boj v buržoasní republice, vedený nejintenzivněji právě v době boje o politický charakter republiky po roce 1918. Volnomyšlenkářské tendence se rovněž dosti silně uplatňovaly v bývalém Svazu občanů bez vyznání.

Pochybenost a škodlivost těchto názorů tkví opět v neznalosti leninských pokynů pro vedení boje s přežitky. Volnomyšlenkářství zahaluje revoluční frází proti

„pánubohu“ svůj reakční postoj k základním zájmům dělnické třídy. Nositeli volnomyšlenkářských tendencí nejsou jen bývalí členové Volné myšlenky či jiných bezvěreckých organizací z první republiky, ale mnohdy i poctiví komunisté, kteří zaostali ve studiu marxismu-leninismu. Za volnomyšlenkářskou a konec konců buržoasní propagaci ateismu nutno označit všechny přednášky či publikace, které svůj hlavní cíl spatřují pouze v boji s náboženskými představami. Přednáška, jejíž smysl, cíl a těžiště tkví jen v kritice náboženství a ne v upevnění vědeckého světového názoru v myslích lidí, je nemarxistická a škodlivá, i kdyby se od začátku do konce zaklínala marxistickou frazeologií. Volnomyšlenkářská propagace ateismu je jedním z projevů sociáldemokratismu a je nepřátelská zájmům pracujících, protože nepřispívá k upevnění morálněpolitické jednoty, ale naopak, vede k rozněcování náboženského fanatismu.

Tato volnomyšlenkářská propaganda nevystupuje dnes ovšem otevřeně. Uplatňuje se však v přednáškách jako dílčí odchylky od marxismu, jako duchaplné vtipy na kuchařky a neposkvrněné početí, jako silácké výkony v rozbíjení náboženských představ, jako podléhání theologické problematice při výběru problémů, jako chyby v celkovém zaměření a rozvrhu přednášek. Taková propaganda uráží náboženské citění věřícího a kompromituje boj s přežitky na každém kroku. Jsou to právě smutné zkušenosti s takovou propagandou, které vedly mnohé organizace a funkcionáře k oprávněně nedůvěřivému postoji k propagaci ateismu. V určité fázi vývoje, v dobách dosti nízké ideové vyspělosti našich propagandistů byl proto nezáměr různých organizací na vedení boje s přežitky náboženství plně pochopitelný a mnohdy byl i ospravedlněn zájmy rozvíjení třídního boje a nedostatky propagační práce vůbec.

Je naléhavým úkolem skoncovat s volnomyšlenkářskými vlivy. Bez toho není možná účinná propagace ateismu mezi věřícími, bez toho se proměňuje naše propagace v bezúčelná sektářská kázání pro puncované atheisty, kteří jsou natolik pošetilí, že si přicházejí ověřit přednáškou svou velmi spornou vědeckou nadřazenost nad věřícími. Bez překonání zbytků buržoasního ateismu nedokážeme úspěšně vychovat dosud věřící komunisty v přesvědčené přívržence vědeckého světového názoru. Jen taková propagace, která bude úzce spojena s praktickou politikou strany, která nebude odtržena od politického dění a konkrétních zkušeností pracujících, jen propaganda vysoké theoretické úrovně, pevně opřená o teorii marxismu-leninismu, jen taková propagace ateismu přispěje k osvobození našich pracujících od přežitků náboženství.

Třetím škodlivým názorem, s nímž se dosud setkáváme v souvislosti s propagací ateismu, je administrativní chápání boje s přežitky a s ním spojená řada více či méně vážných pochybení ve způsobu boje. Administrativní pojetí boje s přežitky je archaickým zbytkem bakuninismu, anarchismu, naivního levičáctví a spočívá ve snaze likvidovat náboženství úředním ediktem, opatřeními státního aparátu, zásahem státní moci. Tento názor vychází z nemarxistické představy, že je možno změnit tímto způsobem společenského vědomí lidí, ačkoli zkušenost dějin a na ní založená teorie marxismu-leninismu dokazuje, že přežitky staré nadstavby se udržují tím houževnatěji, čím více se boj s nimi odchyluje od zásady svobody svědomí a metod přesvědčování. Zrušení náboženských pověr jednorázovým ediktem, papírovou resolucí propagovali svého času blanquističtí komunardi a po nich Evžen Dühring. Byli proto stháná jízlivým výsměchem Bedřicha Engelse, který jim ukázal, že pseudorevoluční zákazy náboženské víry vedou jen k zdánlivému mučednictví věřících a k upevnění víry. Podobné nesprávné názory o nutnosti zákazu

církvi a náboženských organizací se vyskytly i v SSSR a byly kritiso-vány Stalinem.

Administrativní postoj k přežitkům se projevil i u nás. Spočíval v nesprávné snaze některých organizací ulehčit si boj s přežitky mezi členy strany tím, že výbor si pouze pořídil přehled věřících-komunistů a pak agitoval k vystupování z církve. Místo aby takováto akce byla provázená trpělivým a soustavným vysvětlo-váním, místo aby byl komunista přesvědčen o nutnosti svého rozchodu s nábožen-skými organizacemi, došlo i k případům, že takovíto administrativní cestou vy-robení atheisté navštěvovali kostely potají. To ukazuje, že administrativní cesta překonávání přežitků je naprosto neúčinná.

Pokusy o administrativní řešení rozchodu věřících s náboženstvím a církvemi mají dosud určitý ohlas, zvláště u členů strany, zvyklých na starou volnomyšlen-kářskou propagandu. Tak se na příklad v diskusi v krajské poradně a studovně marxismu-leninismu v Praze vyskytl vážně míněný návrh, že by strana a vláda měly členství v církvích zrušit, podobně jako „zrušily starou měnu“, zavést tedy jakousi měnovou reformu v ideologii. Navrhovatel zřejmě přehlížel fakt, že zatím co lze zrušit platnost staré měny a zavést novou, nelze takovou cestou zrušit staré názory a zavést nové. Jinak by stačil pouhý dekret, aby se ze všech našich občanů stali nejuvědomělejší komunisté.

Je třeba vymýtit administrativní způsob boje s přežitky a nastoupit cestu účinné propagace vědeckého ateismu. Čím dříve vysvětlíme komunistům, co je náboženství a jak s jeho přežitky bojovat, tím lépe obrníme stranu proti pronikání nepřátelských, protileninských, oportunistických a sociáldemokratických názorů a metod boje s přežitky.

Administrativní postoj k přežitkům a k věřícím se projevil i v některých stát-ních úřadech. S hlediska leninského řešení poměru státu a církve bylo nepřipustné zjišťováno náboženské vyznání nestraníků, eventuálně vyvíjen určitý přímý či ne-přímý nátlak na věřící. Ve státních dokumentech se udržovaly rubriky o nábožen-ském vyznání, ačkoli tam nepatří, protože vyznání občana je v poměru ke státu soukromou věcí. Je příznačné, že tyto protileninské, administrativní metody šly vždy ruku v ruce s potlačováním přesvědčovacích akcí, takže z otázek náboženského vyznání dělaly jakousi tajemnou záležitost, o níž se nesmí mluvit. Vládní usnesení z 28. VII. 1954 skoncovalo s touto škodlivou praxí.

Též nedávné usnesení ÚV KSSS O chybách v provádění vědecko-atheistické propagandy mezi obyvatelstvem z 10. listopadu 1954 kritiso-uje administrativní metody boje s církvemi a věřícími, zvláště pochybený názor, jako by věřící byli politicky podezřelí. Usnesení znovu odsuzuje urážení věřících a hrubý postoj k du-chovenstvu, kterým si některé organizace nahrazovaly a usnadňovaly úkoly vedení atheistické propagace. Usnesení zdůrazňuje nepřipustnost takových opatření a zá-roveň podtrhuje nutnost šíření vědeckého ateismu.

Čtvrtý základní nedostatek v atheistické propagandě tkví v tom, že se dosud nestala pevnou součástí propagace základů vědeckého světového názoru, marxis-ticko-leninské filosofie a že má spíše náhodný a neřízený ráz. Existují i určité roz-paky, zda a jakými způsoby ji vést. Zatím co v organizacích strany jsou již po-řádně přednášky, osvětlující účastníkům Roku stranického školení poměr marxismu a náboženství, komunisté ve státním aparátu, osvětoví pracovníci, propagandisté a lektori Společnosti pro šíření politických a vědeckých znalostí se dosud zpravidla vyhýbali boji s přežitky náboženství. Snaha chytrácky obejít ožehavou otázku na-cházela i své theoretické obhajoby. Někteří soudruzi docházeli k závěrům, že atheistickou propagací nelze vést proto, že by to oslabovalo svazek dělníků a rol-

níků, což je oportunistický tlach. Svazek delníků a rolníků se upevňuje a neoslahuje bojem s nepřátelskými, nemarxistickými idejemi.

Dále někteří soudruzi vykládali a vykládají leninskou myšlenku o podřízení boje s náboženstvím zájmům třídního boje tak, jako by se neměly konat přednášky, jejichž obsahem je kritika náboženství a jeho konfrontace s vědou, ačkoliv právě sám Lenin ve své filosofické závěti, v článku *O významu bojovného materialismu*, tvrdí pravý opak. Jiní soudruzi si vymyslili neméně pozoruhodné argumenty, že prý náboženství vlastně žádný významnější vliv nemá a že politika Národní fronty si vynucuje mlčení o těchto otázkách z ohledu na věřící. Takové názory přezírají fakt, že náboženské instituce vykonávají denně obrovský ideový vliv na pracující. Náboženský světový názor je jedinou vážnou masovou ideologií, která stojí proti vědeckému světovému názoru. Podle statistik je u nás vysoké procento církevně organizovaných občanů. Náboženské přežitky jsou masovou formou idealistického názoru na svět, mnohem důležitější než akademické odrůdy idealistických filosofických škol.

Konečně se někteří soudruzi chtěli s celou věcí vypořádat tak, že sice připouštěli přírodovědeckou propagaci ateismu, ne však jinou. Přírodovědecké přednášky, které vysvětlují původ světa, života, člověka, psychické činnosti a doplňují přírodovědecké poznatky filosoficko-materialistickými závěry, jsou hlavním a nejúčinnějším prostředkem vyhánění pověr z hlav lidí. Ale to neznamená, že kritika náboženství s posic marxismu-leninismu je nesprávná či dokonce nepřipustná, nebo že z ní má být dělána věc pouze zasvěcených, vybraných soudruhů. Sovětské zkušenosti ukazují pravý opak. Deset základních přednášek o vědeckém ateismu, vysvětlujících vznik náboženství, křesťanství, jeho historickou úlohu v minulosti a dnes, škodlivost přežitků a cesty jejich překonání, to je tematika, s níž se největší propagandisté obracejí v tisíci případech k masám, zvláště k věřícím, a mají úspěch.

Docela jinak smýšlí ti soudruzi, kteří se právě těchto tematik bojí, v pravém slova smyslu jako čert kříže. Radí vyhýbat se právě těmto základním otázkám, používat jen nepřímých forem, za všech okolností radí k rozšafné umírněnosti. A přece je zřejmé, že nelze bojovat s masarykismem, aniž bychom se nedotýkali maloměstšáckých ilusí o Masarykovi, že nelze bojovat se sociáldemokratiem, aniž bychom nerozvíjeli iluse o parlamentarismu a měšťácké demokracii, že nelze bojovat s náboženskými přežitky, vyloučíme-li kritiku náboženství.

Propagace ateismu se musí stát součástí přednáškových akcí, neoddělitelnou součástí celkové propagace vědeckého světového názoru. Není a nebude žádnou zvláštní, mimořádnou kampaní, nemá nic společného s rozpoutáním kulturního boje, není „novou“ linií strany v poměru k náboženství, je jen nezbytností, kterou přinesl vyšší stupeň ideologické práce. Úkol vyvracení přežitků je nerozlučně spjat s upevněním vědeckého světového názoru v myslích lidí. Je proto úkolem dlouhodobým, úkolem, které bude znát ještě socialistická společnost po řadu desetiletí své cesty ke komunismu. Jen trpělivá, soustavná, cílevědomá přesvědčovací práce povede k cíli. Proto propagátor vědeckého ateismu musí mít rozvážnou trpělivost lékaře, cílevědomost vědce, soustavnost technika a přesvědčovací schopnost komunisty.

Dosud se organizace mnohde dopouštějí té chyby, že nevybírají pozorné lektory na atheistická témata, takže se kritika přežitků stává někdy vítanou příležitostí pro vulgarisátory. Takové přednášky pak nejen nikoho nepřesvědčí, ale natropí i mnoho zla, protože na každém kroku kompromitují věc propagace ateismu. Ideologický boj s přežitky je však bojem vědeckých argumentů, a proto je nezbytně nutné, aby lektori na vědecko-atheistická témata měli solidní vědomosti marxismu-

leninismu a onoho oboru, o němž prednášajú. Zmienené usnesení KSSS správne konstatuje, že „boj proti náboženským predsudkám musí byť v súčasnej dobe považovaný za ideologický boj vedeckého, materialistického svetového názoru proti nevedeckému, náboženskému svetovému názoru“.

Snažiť sa obežiť kritiku náboženských prežitkov znamená ve skutočnosti couvať pred nimi. Theorie ospravedlňujúcej nečinnosti ve vedecko-atheistickej propagande jsou budto projevom ideového zmatku alebo projevom vedomého oportunistu. Ale ani v prvom ani v druhom prípade nelze pred nimi ustupovať. Zavrhnout tyto názory a postavit propagandu atheismu na marxisticko-leninský základ je jedním z nejdůležitějších úkolů naší filosofické fronty v období přechodu od kapitalismu k socialismu.

VLADIMÍR VÁCLAVÍK

OTÁZKY VÝCHOVY V DUCHU MATERIALISTICKÉHO SVETONÁZORU

V našej škole, ktorá má významnú účasť v zápase síl starého a nového sveta, musí byť všestranné vzdelávanie v duchu marxizmu-leninizmu základom socialistickej výchovy našej mládeže. Škola má vytvárať marxisticko-leninský svetový názor poskytovaním hlbokých a trvalých vedomostí, naučiť vidieť a vysvetľovať prírodné a spoločenské javy na základe dialektickej metódy a má vychovávať kolektívne vedomie, socialistický pomer k práci a socialistické vlastenctvo.

Túto úlohu môže splniť škola len s takým učiteľom, ktorý je dôkladne oboznámený so zásadami marxisticko-leninského učenia, so socialistickou pedagogikou a s vedeckými základmi jednotlivých predmetov.

Zaujím učiteľstva o toto štúdium stále stúpa, náklady nových vedeckých, najmä pedagogických kníh sa rýchle medzi učiteľmi mieniajú, hojne sa študujú odborné časopisy. No nie je málo aj učiteľov, ktorí sa značne oneskorujú. Sú medzi nimi mnohí nekvalifikovaní súdruhovia, ktorí sa cítia v učiteľskom povolani ako hostia a nepovažujú za nevyhnutne potrebné usilovať sa o dôkladnú prípravu na tú najzodpovednejšiu spoločenskú prácu, ktorú vykonávajú.

Pri tejto príležitosti by sa mohla spomenúť aj otázka filozofie ako osobitného predmetu na našich všeobecne vzdelávacích školách. Tento predmet, ako je známe, bol v predošlom učebnom pláne bývalých gymnázií, v pláne jedenástročných stredných škôl už nie je. Predpokladá sa, že učitelia prírodovedných a spoločenských disciplín budú podávať učivo tak, že si žiaci osvoja základy filozofického myslenia. Podľa osnov by tak malo byť, no skutočnosť je iná, a najmä z prírodovedných disciplín si žiaci tieto základy neodnášajú.

Iná je ešte otázka, ako by učitelia filozofie ako osobitného predmetu na našich školách vedeli pre splnenie svojej úlohy využívať poznatky prírodovedné a spoločenskovedné na vytvorenie a upevnenie vedeckého svetonáhľadu. Pritom treba mať na pamäti nebezpečenstvo podávania dialektického materializmu ako hotového systému poučiek, na ktorých sa nič nemení a ktoré sa ilustrujú príležitostnými príkladmi z prírodných vied.

V metódach uplatňovania marxizmu-leninizmu vo výchovno-vyučovacej práci sa u nás mnoho zmenilo. V minulých rokoch mnohí učitelia robili chybu v tom, že podávali poučky dialektického materializmu už žiakom stredných škôl. Vieme o horlivom učiteľovi bratislavskej jedenástročnej strednej školy, ktorému dejepisné učivo osnovami predpísané pre VII. triedu nedávalo dosť podnetov pre pestovanie